

УДК[303.824:393:355.425.4-051УПА](477.83)

Ярослав ОНИЦУК

ПОШУКОВО-ЕКСГУМАЦІЙНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПОХОВАНЬ ВОЯКІВ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ НА ЛЬВІВЩИНІ

Представлено результати дослідження поховань вояків Української повстанської армії (УПА) на Львівщині, які провело Комунальне підприємство Львівської обласної ради “Доля”. Зазначено, що під час пошукової експедиції в околиці с. Товарна, Завадка, Майдан, Біличі, Кореличі, Гавареччина та Старе Село Львівської обл. були віднайдені, ексгумовані та перепоховані останки 17 повстанців. Констатовано, що зібрана інформація не тільки доповнює джерельну базу повстанського руху, а й дозволяє з’ясувати низку питань щодо місцевих боїв УПА, встановлення імен загиблих, причину їх смерті тощо.

Ключові слова: УПА, пошукові дослідження, ексгумація, перепоховання.

Боротьба УПА суттєво позначилася на новітній історії України та закарбувалася не тільки у свідомості сучасного суспільства, а й у реальних історичних пам’ятках – розкиданих по лісах і полях могилах повстанців. Упродовж тривалого часу про них мовчали, боячись переслідувань від радянських органів влади. Їх розкопували, розорювали плугами, нищили бульдозерами, однак пам’ять про ці місця збереглася до сьогодні.

З 2007 р. питаннями пошуку, дослідження та перепоховання загиблих українських повстанців на Львівщині займається Комунальне підприємство Львівської обласної ради “Доля”¹. І хоча захоронення вояків УПА віднайти дуже важко, за час діяльності КП ЛОР “Доля” її працівники виявили та перепоховали 17 повстанців.

Згідно з чинним законодавством України місця військових захоронень є пам’ятками історії та охороняються державою². Їх дослідження регламентує “Тимчасовий порядок здійснення на території України пошуку, ексгумації та перепоховання останків осіб, які загинули внаслідок воєн, депортацій та політичних репресій, і впорядкування місць їх поховання”³. Дозволи на проведення пошуку й ексгумації видають Міністерство культури України і Державна міжвідомча комісія

¹ Повна назва організації: “Комунальне підприємство Львівської обласної ради з питань здійснення пошуку поховань учасників національно-визвольних змагань та жертв воєн, депортацій і політичних репресій «Доля»” (далі – КП ЛОР “Доля” у Львові).

² Закон України “Про внесення змін до Закону України «Про охорону культурної спадщини»” // Відомості Верховної Ради України. – Київ, 2005. – № 5. – Розд. № 1, ст. 2.

³ Тимчасовий порядок здійснення на території України пошуку, ексгумації та перепоховання останків осіб, які загинули внаслідок воєн, депортацій та політичних репресій, і впорядкування місць їх поховання. Затверджено Наказом Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України 09.06.2006 № 193.

у справах увічнення пам'яті жертв війни та політичних репресій при Міністерстві регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Діяльність пошукових організацій контролюють місцеві органи охорони культурної спадщини.

2007 р. пошуково-ексгумаційні дослідження були проведені в с. Товарна Старосамбірського р-ну Львівської обл. Роботи виконували на прохання жителя с. Спас Старосамбірського р-ну Львівської обл. Миги Василя Миколайовича, який хотів перенести останки свого брата – повстанця Ярослава Миги (псевдо “Левко”) на цвинтар села, в якому він проживає.

Місце захоронення віднайдено після тривалих пошуків. Воно було на старому Товарнівському кладовищі серед інших могил і мало невеликий земляний насип, порослий травою і бур'янами. Поряд лежали залишки дерев'яного хреста, який, очевидно, колись стояв над гробом. На глибині 0,8 м від сучасної поверхні, в сухому суглинку, виявлено залишки напівзотлілих дощок від двох труп, розташованих одна біля одної, та великі ковані цвяхи від них. Нижче лежали остеологічні залишки двох чоловіків. Кістки були в дуже поганому стані через кислотні властивості ґрунту. Стегнові й гомілкові кістки одного з них мали сліди переломів, ймовірно, спричинених пораненням від вибуху боеприпаса. У цьому ж місці виявлено осколок від радянської гранати Ф-1.

Супровідний матеріал поховання представлений пластмасовим і металевим гудзиками, двома кулями від набою до пістолета ТТ калібру 7,62 мм та вже згадуваним відламком гранати. Дві останні знахідки, а також численні сліди переломів на кістках, вказують на те, що один із повстанців міг загинути від поранення в голову (можливо, застрелився з пістолета ТТ), другий – від розриву гранати.

Згідно з розповідями Василя Миги, знайдені в могилі останки належали воюючам УПА Ярославу Мизи (“Левко”) та невідомому повстанському лікареві “Чорноті”. За свідченням жительки с. Товарна Роман Анни Михайлівни (1924 р. н.), вони загинули взимку 1948 р., підірвавшись гранатами у криївці на обійсті Осипа Товарницького⁴. Виявлені кісткові рештки були перепоховані на цвинтарі с. Спас Старосамбірського р-ну Львівської обл.

У вересні 2009 р. пошукова група КП ЛОР “Доля” дослідила поховання референта місцевої сітки Служби безпеки Михайла Коваля (псевдо “Жбік”) у с. Завадка Сколівського р-ну Львівської обл. Могила була в лісовому масиві на відстані близько 1 км на північний захід від села, на схилі гори в урочищі “Гребля”. Місце захоронення позначалося залізним хрестом і металевою огорожею. Сліди поховальної ями розміром 1,2×0,6 м зафіксовані на відмітці 0,2 м від сучасної поверхні. Людські остеологічні рештки лежали на глибині 0,8 м. Кістяк – у труні, нашвидкуруч збитий з дощок цвяхами різних розмірів. Внаслідок кислотних властивостей суглинкового ґрунту частина дрібних кісток (фаланги пальців, ребра тощо) розкласяся, інші частково втратили міцність та набули темно-бурого кольору. Загиблий був одягнутий у теплий одяг, від якого збереглися рештки шерстяної тканини та ремінь від штанів. На місці лівої кишені піджака знайдено невелику скляну пляшечку (можливо, від ліків), залишки дзеркала та розкладний ніж.

⁴ Спогади Анни Роман, жительки с. Товарна Старосамбірського р-ну Львівської обл. (записав Я. Онищук 08.10.2007 р.) // Архів КП ЛОР “Доля” у Львові.

Під час детального обстеження скелета виявлено ознаки травмування в межах лівої лицевої частини черепної коробки і районі лівого плеча. Зокрема зовсім не збереглися кістки ключиці та лопатки (були роздроблені та розклалися). Плечова кістка обламана у верхній частині. Сліди ушкодження помітні також на правій стегновій кістці біля коліна. Такі травми людини могла отримати в результаті вибуху гранати.

Згідно зі свідченнями місцевих мешканців, Михайло Коваль у Вербну неділю 1947 р. перебував у хаті своєї сестри, де й загинув під час облоги. Ця подія зафіксована в “Інформації” Дрогобицького обкому КП(б)У “Про хід боротьби з бандитизмом в районах Дрогобицької області від 25 червня 1947 р.”: “В результаті низки проведених заходів Бобринським РВ МГБ ліквідовані: референт СБ Михайло Коваль на псевдо «Жбік»...”⁵

Останки загиблого Михайла Ковалья перепоховано на Завадківському сільському кладовищі.

У 2010 р. остеологічні залишки двох вояків УПА віднайдено в лісі на північно-східній околиці с. Майдан Жовківського р-ну Львівської обл. Місце поховання означувалося невеликим земляним насипом із металевим хрестом. З метою локалізації поховання було закладено кілька зондажів, які, однак, не дали позитивних результатів. Для детальнішого пошуку людських останків поперек надмогильного насипу прокопано два розвідкові шурфи. Перший, закладений з лицьового боку хреста, виявився порожнім. Цілісність стратиграфії нашарувань вказувала на відсутність у цьому місці поховальної ями. Однак другий шурф, зроблений з тильного боку хреста, показав на глибині 0,4-0,5 м від сучасної поверхні наявність двох людських останків. Загіблі лежали поруч, головами на північний схід. Приблизний вік першого становив близько 20 років, другого – між 25 і 30 роками. На останках виявлено залишки теплого шерстяного одягу, що разом із невеликою глибиною могили дозволяє припустити факт поховання в холодну пору року – взимку.

Остеологічні залишки збереглися в поганому стані. Через їх поверхнєве залягання від скелетів вціліли лише великі трубчасті кістки, тоді як більшість дрібних (ребра, фаланги пальців тощо) повністю розклалися.

Супровідний матеріал: фрагмент металевої коробки, в якій могли зберігати тютюн, алюмінієвий гребень, дві мідні позолочені обручки (чоловіча та жіноча), завернуті у груботкану шерстяну тканину, дві металеві пряжки від поясних ременів і залишки порожнього шкіряного гаманця. Наявність перснів дозволяє припустити, що один із загиблих мав намір одружитися. Після проведення ексгумації персні поклали у труну і захоронили разом із людськими останками.

Події, пов’язані з цим похованням, відбувалися 1946 р. Двоє повстанців, яких звали Степанами, із сусіднього села Нова Скварява переховувалися на хуторі Майдан, але їх викрили під час однієї з облог. Відстрілюючись, вони намагалися сховатися в лісі, однак загинули від куль більшовиків. Місцеві жителі нашвидкуруч поховали їх на місці загибелі. На початку 1990-х років тут поставлено спочатку дерев’яний, а згодом – металевий хрест.

Після проведення ексгумації останки загиблих перенесли на сільське кладовище в с. Нова Скварява Жовківського р-ну Львівської обл.

⁵ Шуптар Є. Боротьба проти двох окупантів / Є. Шуптар // Нескорені. – 2008. – № 8(180).

Цього ж року могилу двох вояків УПА дослідили і в околиці с. Біличі Старосамбірського р-ну Львівської обл. Поховання перебувало на відстані приблизно 1,1 км на південний схід від села, на невеликій терасі, посередині порослої лісом гори. Воно мало вигляд невеликого, покритого рослинністю кургану, насипаного на початку 1990-х років. На його вершині стояв старий березовий хрест.

З метою локалізації місця поховання на зазначеній території закладено ряд зондажів, які, однак, не дали позитивного результату. Лише після того, як зняли земляний насип за допомогою екскаватора, вдалося виявити сліди поховальної ями прямокутної форми розміром 2,2x2 м.

На глибині 1,20-1,25 м від сучасної поверхні знайдено два людські останки. Загиблі лежали у братській могилі головами на схід та північний схід. Скелети збереглися в поганому стані. Через кислотні властивості ґрунту від кістяків вціліли лише великі трубчасті кістки. Повстанці були одягнуті в уніформу чорного кольору нестановленого зразка із стандартними німецькими гудзиками.

Супровідний матеріал, виявлений під час дослідження останків № 1, складався з п'яти пластмасових та одного металевого гудзиків від одягу, дерев'яної люльки з металевим чубуком, пряжки та масивного срібного персня-печатки кустарного виробництва з плоскою пластинкою-щитком. Окрім того, серед кісткових залишків виявлено кулю калібру 7,62 від радянського пістолета системи ТТ або пістолета-кулемета ППШ-ППС. На кулі видно сліди нарізів від проходження каналом ствола зброї, а також інші деформації – це дозволяє припустити, що саме вона стала причиною загибелі людини.

На останках № 2 знайдено три металеві гудзики від німецького кітеля, два гачки для підтримки ремня та солдатське наслідування срібного персня із стилізованим зображенням мертвої голови (т. зв. “Тотенкопф”)⁶. Останнє дозволяє припустити, що його власник у минулому міг належати до дивізії “Галичина”, солдати якої, щоби виділитися, неофіційно виготовляли і носили такого різновиду атрибутику. Ймовірно, після виходу з “Бродівського котла” загиблий перейшов до лав Української повстанської армії, зберігаючи перстень як ознаку досвідченого воїна.

Події, пов'язані з похованням в околиці с. Біличі, відбулися на Великдень 6 травня 1945 р. Згідно зі свідченням жительки м. Трускавець, колишньої зв'язкової Євгенії Хім'як (псевдо “Томон”) після Великоднього сніданку двоє упівців із с. Мшана Городоцького р-ну Львівської обл. – Сивенький Михайло Петрович (1921 р. н.) і Павлишин Михайло Михайлович (приблизного цього ж віку) – відійшли в бік від решти членів боївки на “перекур” і натрапили на енкаведистську засідку. Після бою місцеві жителі поховали загиблих у спільній могилі.

Останки упівців були перезахоронені на меморіальному комплексі “Повстанської слави” в с. Стрілки Старосамбірського р-ну Львівської обл.

Ще одне поховання вояка УПА працівники КП ЛЮР “Доля” виявили на хуторі Березівка в околиці с. Кореличі Перемишлянського р-ну Львівської обл. Візуально на місцевості могила не проглядалася. Зменшуючи щораз район пошуку, вдалося знайти поховальну яму, яка мала прямокутну форму і приблизні розміри 2x1 м. На глибині 0,7 м від сучасної поверхні встановлено наявність людських останків без

⁶ Знайдені персні передали родичам одного із загиблих зі с. Мшана Городоцького р-ну Львівської обл.

труни. Кісткова тканина збереглася в задовільному стані. Загиблий лежав на спині, у випростаному положенні, головою на північ. Руки випрямлені вздовж тулуба. Відсутність труни, нетипова для християнського обряду орієнтація скелета свідчать про те, що захоронення відбувалося таємно і поспіхом. Супровідний матеріал відсутній.

У могилі були останки зв'язкового УПА “Орлика”, який загинув наприкінці серпня 1944 р. Згідно зі словами Григорія Слободенюка, члена Головної булавки Всеукраїнського братства ОУН–УПА: “... в УПА була служба – контррозвідка, якою керував «Калина». Нас молодих, досвідчених розвідників, провідник послав на завдання на хутір Березівку, що біля села Кореличі. Ми зупинилися в одного господаря і направили нашого спільника «Орлика» на відповідальне завдання, переодягнувши в одягу сільського хлопця. Зброї не дали. Він був у рожевій сорочці, високого зросту. Добре пам'ятаю, що походив із села Чагрів колишнього Букачівського району (тепер Рогатинського району Івано-Франківської області). Прізвища та імені його не знаю, адже звертались один до одного по псевдах. Із завдання «Орлик» не повернувся. Розшукували довго, але не знайшли. Ми зрозуміли, що його вбили москалі...”⁷.

Очевидець подій, жителька с. Кореличі Стефанія Сива, розповіла, що наприкінці серпня 1944 р. вона пішла на хутір Березівку до своєї тітки. На сусідньому подвір'ї побачила незнайомого високого хлопця, який розмовляв з її однокласницею. Він мав близько 20 років і був одягнутий у темні штани та легку рожеву сорочку. За короткий час з-за рогу будинку з'явилися два енкаведисти. Що відбувалося потім, п. Стефанія не бачила, лише почула згодом постріли на околиці хутора. Повстанця поховали на місці загибелі на краю городньої ділянки, біля яру. Зверху тіло прикрили льоном⁸.

Останки загиблого повстанця “Орлика” були перепоховані на Корелицькому сільському кладовищі.

На західній околиці хутора Березівка, на узліссі, було обстежено місце поховання 22 упівців, які загинули 28 грудня 1944 р. у бою між сотнею УПА “Полтавці” сотенного “Максима” і частинами НКВС, що переважали. Після прориву сотні з оточення жителі Березини поховали загиблих у братській могилі на краю ліса. На сьогодні поховання має вигляд курганного насипу висотою до 1,5 м, насипаного з початку 1990-х років. На його вершині встановлено металевий хрест із пам'ятною таблицею. На ній прописані імена 12 загиблих, переважно місцевих мешканців: Дмитро Сенчишин, Антін Боднар, Мирослав Фуглевич, Степан Дума, Микола Курман, Іван Берник (“Козак”), Францішек Соляр (“Польовий”), Олексій Пігнюк, Михайло Кульбачиський, Григорій Емха, Дем'ян Ворона, Степан Фуглевич.

У результаті розвідкового зондування за допомогою спеціального бурильного засобу було встановлено, що під насипом справді поховальна яма з людськими останками, що лежать на глибині 2,5 м від висоти насипу та 1 м від рівня горизонту. Разом із ними виявлено рештки теплового сукняного одягу (шинелі?) та фрагмент металевої рамочної пряжки від ремня. Оскільки завдання дослідження полягало лише в локалізації точного місця поховання, то розкриття останків та їх ексгумація не проводилися.

⁷ Інформація записана зі слів Р. Пастернака – журналіста Перемишлянської газети “Нова Доба” (записав В. Яргих 20.07.2010 р.) // Архів КП ЛОР “Доля” у Львові.

⁸ Спогади Стефанії Сивої, жительки с. Корелчі (х. Березівка) Перемишлянського р-ну Львівської обл. (записав В. Яргих 20.07.2010 р.) // Архів КП ЛОР “Доля” у Львові.

У 2011 р. працівники КП ЛОР “Доля” здійснили пошукові роботи в лісовому масиві на південний захід від с. Гавареччина Золочівського р-ну Львівської обл., у результаті яких встановили місце перебування останків двох вояків УПА. Їх знайшли ще на початку 1990-х років “чорні копачі” в заваленій криївці. Людські кістки мародерів не цікавили, тому вони їх зібрали в мішок і прикопали під стінкою схрону. Оскільки приміщення криївки було у зруйнованому стані, а майже весь супровідний матеріал вибраний, то повне розкриття об’єкта не проводили.

Людські, добре збережені, остеологічні залишки знайдено на глибині 1,3 м від сучасної поверхні. Вони належали двом людям віком 20-30 років. Поряд виявлено рештки підшов двох пар взуття і фрагменти чотирьох скляних пляшок різних розмірів. Детальне вивчення останків засвідчило, що одна з черепних коробок у тім’яній частині має два вихідні кульові отвори, розташовані один біля одного. Балістика проходження куль засвідчує, що вони випущені з короткоствольної стрілецької зброї (ймовірно, револьвера системи “Наган”) у підборіддя знизу вверх.

Опитування жителів с. Гавареччина дало позитивні результати. Так, Василь Лабунський 1933 р. н. і Софія Митулинська 1927 р. н. повідомили, що знайдені у криївці кістки належали повстанцям із Гавареччини Василю Шушанському (1916 р. н.) і Петру Куземському (1921 р. н.). Ранньою осінню 1948 р. вони поверталися вночі до лісу з продуктами й натрапили на засідку. У перестрілці були поранені, але змогли відірватися від енкаведистів і заховалися у криївці⁹. Судячи зі слідів вогнепального поранення черепної коробки, припускаємо, що один із повстанців двома пострілами з револьвера дострелив важко раненого товариша, після чого випустив кулю собі у груди.

Перепоховання останків Василя Шушанського і Петра Куземського здійснене біля символічної могили “Борцям за волю України” в центрі с. Гавареччина.

У 2012 р. на Дрогобиччині знайдено поховання 9 вояків УПА. Могила розташовувалася в урочищі “Лисів горб”, на відстані 1 км на захід від крайніх будинків с. Старе Село, 1 км на схід від краю с. Лішня і 3,5 км на північний захід від центру м. Дрогобич. Згідно з інформацією місцевих жителів, тіла вояків УПА енкаведисти привозили з Дрогобича і закопували на території німецького стрілецького тиру, який функціонував у 1942–1944 рр. Попередня розвідка засвідчила наявність у вказаному місці 4 подовгуватих заглиблень шириною близько 3 м і довжиною 6-8 м. Зондування за допомогою ручного бурильного пристрою показало, що це штучно створені котловани, які могли бути стрільницями тиру. У двох із них на глибині 0,5-0,7 м вдалося натрапити на 3 різночасові поховання (об’єкти), з яких ексгумовано 9 людських останків.

Об’єкт № 1. Поховання було у стрільниці № 2. Людські скелети лежали хаотично на глибині 0,4 м від сучасної поверхні та, очевидно, були лише злегка прикриті землею.

Скелет 1 лежав у випростаному положенні на спині, головою на південь. Руки підняті вгору і закладені над головою. Супровідний матеріал: 4 великі і 2 малі латунні гудзики з п’ятикутними зірочками від радянського кітеля зразка 1943 р., цинковий гудзик від штанів, олівець та кулі калібру 7,62 мм від набою до

⁹ Спогади Василя Лабунського і Софії Митулинської, жителів с. Гавареччина Золочівського р-ну Львівської обл. (записав Я. Онищук 17.11.2010 р.) // Архів КП ЛОР “Доля” у Львові.

радянського пістолета ТТ або пістолета-кулемета ППШ-ППС. Очевидно, що саме вона спричинила смерть людини.

Скелет 2 лежав у випростаному положенні лицем вниз, головою на північ. Руки були під тулубом. Супровідний матеріал: маленький гудзик із п'ятикутною зірочкою та аналогічна вищеописаній куля калібру 7,62 мм (ТТ, ППШ-ППС).

Скелет 3 перебував поряд з останком 2, частково перекриваючи його лівою рукою. Він лежав на спині, дещо повернутий на правий бік. Черепна коробка звернена на праву скроню, орієнтована в північну сторону. Супровідний матеріал відсутній.

Стан збереження кісткової тканини скелетів поганий. Через негативну дію вологого суглинкового ґрунту кістки втратили міцність, а деякі дрібніші з них (фаланги пальців, ребра) повністю розклалися.

Об'єкт № 2 представлений груповим похованням у стрільниці № 3. На глибині 0,5-0,6 м від сучасної поверхні виявлено 5 людських кістяків, хаотично розташованих в ямі під нетовстим шаром ґрунту.

Скелет 4 лежав у випростаному положенні долілиць, головою на південь. Ноги широко розкинуті, руки підняті над черепною коробкою. У районі верхньої частини грудної клітки знайдено сильно пошкоджений корозією мідний православний хрестик. На ньому, з одного боку, збереглося зображення розп'яття Ісуса Христа, з другого – старослов'янський напис “Спаси и сохрани”. Також виявлено три маленькі латунні гудзики з якріцями РККФ (“Рабоче-крестьянского красного флота”) зразка 1943 р. із залишками шинельної тканини і два 4-дірчастих гудзики до штанів.

Скелет 5 розташовувався у випростаному положенні долілиць, головою на північ. Руки підняті над черепною коробкою, широко розкинуті. На ногах збереглися залишки німецьких черевиків із кованими підошвами. Супровідний матеріал складався з чотирьох гудзиків від німецького солдатського кітеля.

Скелет 6 – в аналогічному попереднім положенні, долілиць, орієнтований головою на північ. У районі грудної клітки виявлено половину пластмасового гребеня чорного кольору. Крім того, знайдено два гудзики від німецького кітеля і деформовану кулю калібру 7,62 мм від набою до радянського пістолета ТТ або пістолета-кулемета ППШ-ППС.

Скелет 7 частково перекривав попередній кістяк. Лежав лицем вниз і головою на північ. Супровідний матеріал відсутній.

Скелет 8 лежав у випростаному положенні на спині, частково перекриваючи останок № 6. Орієнтація кістяка – південна. Дослідження засвідчили, що скелет має значні пошкодження правої верхньої частини тулуба, а черепна коробка взагалі відсутня. Ліва стегнова кістка трохи вище коліна сильно роздроблена гвинтівочною кулею калібру 7,62 мм. Ймовірно, будучи пораненим у ногу та потрапивши в безвихідну ситуацію, людина підірвала себе гранатою. Супровідний матеріал складався із сильно корозованого залізного кільця від спорядження та вже згаданої деформованої кулі від набою до гвинтівки системи “Мосіна”.

Стан збереження остеологічних залишків в об'єкті № 2 незадовільний. Більшість із них були в напіврозкладеному положенні, а дрібні кістки майже всі зігнили.

Об'єкт № 3. Розташовувався на початку заглиблення-стрільниці № 2. Він був майже при самій дорозі, яка колись пролягала через північну сторону пагорба.

В об'єкті на глибині 0,5 м від сучасної поверхні був лише один кістяк людини (скелет 9). Очевидно, що, привізши і знявши тіло вбитого з воза, його нашвидкуруч прикопали під лівою стінкою стрільниці. Останок лежав у випростаному положенні на спині, головою на північ. Руки складені в районі тазу. На черепній коробці – незрозумілий “убір”, сплетений у вигляді сітки зі сталювого дроту товщиною приблизно 3 мм. Під ним простежено сильне пошкодження лобної кістки голови. У районі тазу виявлено застряглу деформовану кулю калібру 7,62 мм від набою до гвинтівки системи “Мосіна”. Крім того, на останкові знайдено великий пластмасовий гудзик від верхнього цивільного одягу.

Як і в попередньому випадку, скелетовані залишки людини збереглися в поганому стані. Через кислотні властивості вологого ґрунту практично всі губчасті кістки (фаланги пальців, ребра, частина хребців) повністю розклалися.

Так, проведені дослідження засвідчили, що виявлені в урочищі “Лисів горб” людські останки належали воякам УПА, які загинули в боях. На це вказують сліди бойових поранень, п'ять деформованих куль від радянської вогнепальної зброї, залишки одягу радянського, німецького та цивільного зразків. Час виникнення поховань можна визначити приблизно на підставі супровідного матеріалу 1945–1946 рр. Враховуючи близькість до місця поховання м. Дрогобича – тодішнього обласного центру, припускаємо, що саме звідти енкаведисти могли привозити загиблих у боях упівців і закопувати в ямах колишнього німецького тиру.

Ексгумовані останки вояків УПА були перепоховані на “Алеї Слави” Дрогобицького міського цвинтаря.

Отже, в результаті діяльності Комунального підприємства Львівської обласної ради “Доля” було отримано нові матеріали, які стосуються визвольної боротьби Української повстанської армії на території Львівщини. Важливо, що через понад 60 років останки повстанців нарешті були поховані за християнськими звичаями, а виявлений матеріал переданий у фонди відділу національно-визвольної боротьби Львівського історичного музею.

Jaroslav Onyshchuk. The search and exhumation of the Ukrainian Insurgent Army soldiers graves in Lviv Region

The article highlights the results of the study of graves of the UPA soldiers in Lviv region. The research was conducted by the Communal Company of Lviv Regional Council “Dolya” (Fate). In the course of its activities remains of 17 insurgents, discovered in the vicinity of Lviv Region villages of Tovarna, Zavadka, Maidan, Bilychi, Korelychi, Havarechchyna and Stare Selo, were exhumed and reburied. The information gathered is an important source for further study of the insurgent movement and also provides answers to questions about local UPA battles, identifies persons killed, establishes the causes of their deaths, and similar.

Key words: the Ukrainian Insurgent Army (UPA), the Communal Company of Lviv Regional Council “Dolya”, search expeditions, exhumation, reburial.

Ярослав Онищук. Поисково-эксгумационные исследования захоронений воинов Украинской повстанческой армии на Львовщине

Освещены результаты исследования захоронений воинов УПА на Львовщине, проведенные Коммунальным предприятием Львовского областного совета “Доля”. За

время розыскной экспедиции возле сёл Товарна, Завадка, Майдан, Билычи, Кореличи, Гавареччина и Старое Село Львовской области были открыты, эксгумированы и перезахоронены останки 17 повстанцев. Полученная информация не только дополняет источниковую базу повстанческого движения, но и позволяет уточнить некоторые вопросы, касающиеся местных боев УПА, установления имён погибших, причину их смерти и тому подобное.

Ключевые слова: Украинская повстанческая армия, поисковые исследования, эксгумация, перезахоронение.